

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Kitap Tanıtımı/ Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 14.05.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 27.05.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 30.06.2025

İntihal | Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir./ This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Değerlendirme | Peer-Review

Alan Editörü- Field Editor

Atıf | Citation

Gürocak, V. (2025). Hasîrîzâde Mehmed Elif Dîvânî (İnceleme-Çeviri Yazı ve Dizin) Adlı Eser Üzerine. *ÇAKÜTAD*. 5 (1). 65-68.

Telif Hakkı | Copyright

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır./ Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve yazarının sorumluluğunda olduğu beyan olunur./ It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Etik Kurul İzni/Ethics Committee Permission

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir/gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır./ Ethics committee permission is not required for this study. No research has been conducted on any living creature (human or animal).

Finansman ve Çatışma Beyanı | Grant Support and Conflict of Interest

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır./ The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder./ The author of the article declares that there is no financial conflict of interest with any institution, organization, or person related to this study and that there is no conflict of interest between the authors.

HASÎRÎZÂDE MEHMED ELİF DÎVÂNİ (İNCELEME-ÇEVİRİ YAZI VE DİZİN) ADLI ESER ÜZERİNE

On The Work Named Hasirizade Mehmed Elif Divani (Review-Translation Article and Index)

Vildan GÜROCAK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kahramanmaraş/TÜRKİYE
vildangrck@outlook.com

Öz

Osmanlı'nın son döneminde yaşamış mutasavvıflardan Mehmed Elif Efendi (ö. 1850-1927) şeyhliği, mesnevihânlığı ve hattatlığının yanı sıra şairliği de bulunan kıymetli bir şahsiyettir. Mehmet Elif Efendi'nin manzum ve mensur pek çok eseri bulunmaktadır. Bu eserlerden en kıymetli olanlarından biri de şüphesiz Dîvân'ıdır. Çalışmamız, eserin mevcut tek yazma nüshasından neşredilen Hasîrîzâde Mehmed Elif Dîvânî (İnceleme-Çeviri Yazı ve Dizin) adlı eserin tanıtım ve değerlendirmesi amacını taşır. Türkçe, Farsça ve Arapça şiirlerinden oluşan bu eser inceleme, çeviri yazı ve dizin olarak üç bölümde incelenmiştir. Çalışmayla mutasavvıf bir şairin şiirlerinin dil ve poetik unsurlarının da tanıtıldığı söz konusu yayın dikkatlere sunulmuş oldu.

Anahtar Kelimeler: Sufi, tekke şiiri, Elif Efendi, dîvân.

Abstract

Mehmed Elif Efendi (d. 1850-1927), one of the Sufis who lived in the last period of the Ottoman State, is a valuable figure who was a sheikh, mesnevihan and calligrapher as well as a poet. Mehmet Elif Efendi has many works in verse and prose. One of the most valuable of these works is undoubtedly his Diwan. Our study aims to introduce and evaluate the work titled Hasirizade Mehmed Elif Dîvânî (İnceleme-Çeviri Yazı ve Dizin) published from the only existing manuscript of the work. This work, consisting of Turkish, Persian and Arabic poems, has been examined in three sections as review, translation article and index. With this study, the publication in question, which also introduces the linguistic and poetic elements of the poems of a Sufi poet, has been brought to attention.

Keywords: Sufi, takkah poetry, Elif Efendi, diwan.

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra Orta Asya'da başlayan dinî ve tasavvufî edebiyat cereyanı sufiler aracılığı ile yavaş yavaş Anadolu'ya da taşınmıştır. Bu insan kıymeti zamanla şiir dilini de kullanarak Anadolu'da tasavvuf düşüncesinin yayılmasına öncülük etmiştir. Şüphesiz bu dönemde sufilerin şiire yönelmesinin ana sebeplerinden biri, şiir dilinin tasavvuf düşüncesini ve onun hikmetli ifadelerini aktarmada daha ge-

niş imkânlar sunuyor olmasıydı. Bu tarihten günümüze kadar tasavvufî düşünce ve onun ortaya koyduğu edebiyat sayesinde Anadolu'da bu düşüncüyü besleyen tarikatların kurumsal hâli olan pek çok tekke açılmıştır. Esasen tekkeler ve onların çevresinde oluşan kültür ortamları bu edebiyatı doğuran, yaşatan ve besleyen kaynaklar mahiyetinde, edebî birer okul görevi de gördüklerinden bu edebiyata "tekke edebiyatı" da denilmiştir. Bununla birlikte mutasavvıf olmayan şairlerin bile bu edebiyatın sembol ve remizlerini kullanması tasavvufun bu topraklar üzerindeki etkisini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Sözü, dolayısıyla mesajı bir maksat için kullanan sufi şairler vezin, kafîye, redif, edebî sanat gibi şiirin dış yapı unsurlarına -kâhır ekseriyetle- manaya hizmet ettiği sürece itibar etmişlerdir. Bu cümleden onların, şiirlerini hiçbir sanat endişesi taşımadan telkin edici bir üslup ile söyledikleri çıkarımı çok da yanlış olmayacaktır.

Buraya kadar ana çizgilerini vermeye çalıştığımız tasavvufî şiirin yolunu tutan Osmanlı'nın son döneminde yaşamış mutasavvıflardan biri de Hasîrîzâde Mehmed Elif Efendi'dir (ö. 1850-1927). Şeyhliği, mesnevîhânlığı ve hattatlığının yanı sıra şairliği de bulunan Elif Efendi'nin Dîvân'ı Dr. Murat Ayar tarafından bütüncül bir yaklaşımla neşredilmiştir. İlahiyat Yayınları arasından çıkan kitap, elde mevcut tek nüshası bulunan Elif Efendi Dîvânı; Türkçe, Farsça ve Arapça şiirlerini içerecek şekilde inceleme, çeviri yazı ve dizin olarak hazırlanmıştır. Ciltli ve 1. hamur kâğıda basılan eser tasarım ve mizanpajıyla dikkat çekmektedir. Üç bölüme ayrılarak incelenen dîvân'ın birinci bölümünde Hasîrîzâde Mehmed Elif Efendi'nin hayatı, tasavvufî yönü, çok yönlü kimliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre; Hasîrîzâde Mehmed Elif Efendi, Hasîrîzâdeler olarak bilinen ve aslen Mısır'a dayanan bir aileden gelmektedir. Büyük dedelerinden birinin hasır ticareti ile uğraşması sebebiyle bu adla tanınan ailenin bir mensubu olan Sütlüce Sa'diyye dergâhı şeyhi Ahmed Muhtar Efendi'nin oğludur. Bütün hayatını eğitim ve öğretim faaliyetleri ile geçirmiş olan Elif Efendi'nin yazdığı eserlerin sayısından ve niteliğinden de iyi bir eğitim almış olduğu anlaşılmakta-

dır. Hoca Faik Efendi'den Arapça öğrenimi görmesi, Bursalı Zeki Dede'den ta'lik hattı meşk etmesi, Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Osman Selahaddin Dede'nin mesnevi derslerine devam etmesi ve ondan mesnevihân icazeti alması, Hâdimîzâde Ahmed Hulusi Efendi'nin Eyüp Zal Mahmud Paşa camiiindeki derslerine devam etmesi onun aldığı eğitimlerden yalnızca birkaçıdır. Ayrıca Elif Efendi'nin, birçok vesile ile pek çok tarikatten icazet almış olması onun döneminin en önemli âlim ve mutasavvıf şahsiyetlerinden biri olduğuna işarettir. Elif Efendi'nin otuz yaşına geldiğinde Süt'lüce'deki Sa'dî tarikatı şeyhi olan babası Ahmed Muhtar Efendi'den tarikat hilafetini aldığını ifade eden yazar, onun Hasîrîzâde Sa'diyye tekkesinin son postnişini olduğunu söyler. Ayar, Elif Efendi'nin manzum ve mensur pek çok eseri olduğundan bahsederken onun eserlerinin çoğunun oğlu Yusuf Zahir Efendi tarafından istinsah edildiğini aktarır. Dîvânı ve onun dışındaki eserleri hakkında güncel kaynaklara dayalı ayrıntılı bilgiler vardır. Çalışmanın merkezindeki tek nüsha el yazma bir eser olan dîvân'ın üç bölümden oluştuğunu belirten yazar, birinci bölümün münâcat, naat, medhiye tarzı şiirlerden oluşurken ikinci bölümde gazeliyyata ağırlık verildiğini, üçüncü ve son bölümde ise rûbai, kıt'a, müfred gibi nazım şekillerinin ağırlıkta olduğunu ifade etmiş, Elif Efendi dîvânının yapı unsurları hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir.

İkinci bölümde dîvânın “şekil özellikleri, âhenk unsurları, nazım türleri, dil ve ifade özellikleri, söz varlığı, kalıp ifadeler, şâirin üslubunu öne alan söz sanatları, muhtevasındaki insan kıymeti, seyr-i sülûk, aşk, varlık, kulluk, kendi dilinden poetik çevresi, etkilendiği ve etkilediği edebî çevre, bestelenmiş şiirleri” alt başlıklarında incelenmiştir. Bu bölümde Elif Efendi'nin dil ve üslup özelliklerini ve şiir sanatını da değerlendiren yazar, onun etkilendiği kaynakların başında Mevlânâ ve Yûnus Emre'yi saymış fakat bu etkinin Elif Efendi'de yalnızca tasavvufi geleneğin bir devamı olması yönüyle konu seçimi, dil ve üslup değerleri yönünde kaldığını ve Elif Efendi'de orjinal bir dilin oluşmadığını söylemektedir.

Elif mahlasını kullanan Mehmed Elif Efendi'nin sosyal konulara da bîgâne kalmadığını belirten yazar, onun o yıllarda gerçekleşen sosyal ve siyasal olaylara dair değerlendirme ve tenkitlerine de şiirlerinde yer verdiğinden bahseder. Tasavvufi şiir geleneğinin son temsilcilerinden olan Elif Efendi'nin kullandığı nazım şekilleri ve şiirlerindeki söz varlığı bakımından klasik şiir geleneğine daha yakın olduğunu söyleyen yazar, onun bir iki istisna dışında dîvânında klasik Türk edebiyatı nazım şekillerini denediğini ve bu nazım şekillerinin -özellikle muhteva- kullanımı konusunda gelenek dairesine sıkı sıkıya bağlı kalmadığını ifade etmiştir.

Kitabın üçüncü bölümünde yazar metin tespiti ve çeviri yazı metnin kuruluşuna dair hususlardan bahsetmiştir. Buna göre dîvânın Süleymaniye Kütüphanesindeki Süt'lüce Dergâhı özel bölümünde; 811 tasnif numarası 00444

koleksiyon numarası ve 326569 bibliyografik numarası ile kayıtlı olan nüsha esas alınmıştır. Ayrıca yazar, eserin yazılış tarihine dair kayıt düşülmemiş olduğunu ve eldeki tek nüshasının rik'a ile yazılmış müellif hattı olduğunu ifade eder. Bu kısmın devamında eserin kütüphaneye kim tarafından bağışlandığı, el yazması metnin cildi, ebatları, şirazeli-şirazesiz oluşu, varak sayısı gibi şekil unsurları ile eserdeki başlıklar, metinle ilgili notlar, âyetler, Arapça-Farsça terkiplerin gösterimi, hareke kullanımı gibi hususi özellikleri hakkında bilgi verir. Müellifin yaptığı dil hatalarını metin tamiri yaparak düzeltmeye çalıştığını söyleyen yazar, kitapta Farsça va Arapça şiirlerin çeviri yazı ile birlikte tercümesinin de verildiğini açıklamıştır. Daha sora ise dîvân metni çeviri yazılı olarak verilmiştir.

Kitabın sonunda çalışmadan elde edilen faydanın genel bir değerlendirmesinin yapıldığı sonuç kısmı ile eserde dinî-tasavvufî terminolojinin tespitine yarayan dizin çalışması ve çalışmada istifade edilen kaynakları açıklayan ayrıntılı bir kaynakça bulunmaktadır.

Sonuç olarak Hasîrîzâde Mehmed Elif Efendi'nin dîvânı bu çalışma ile birlikte ilk defa bütüncül bir bakış açısıyla okuyucuyla buluşmuştur. Eserdeki metin ve incelenen başlıklar, eserin bilimsel alana olan katkısını artırmış ve eser, sair akademik çalışmaların ilhamına doğrudan imkân sağlamıştır.

Kaynakça

Ayar, M. (2024). *Hasîrîzâde Mehmed Elif Dîvânı (İnceleme-Çeviri Yazı ve Dizin)*. Ankara: İlâhiyat Yayınları, 300 s.